

NASILJE NAD STARIJIM OSOBAMA U OBITELJI NA PODRUČJU GRADA ZAGREBA

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: veljača, 2009.
Prihvaćeno: travanj, 2009.
UDK 364.271-053.9

Silvia Rusac¹
Pravni fakultet Sveučilišta u
Zagrebu
Studijski centar socijalnog rada

SAŽETAK

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati oblike nasilja koje starije osobe doživljavaju u obitelji s obzirom na sociodemografska obilježja starijih osoba. Uzorak je konstruiran kao probabilistički uzorak sa slučajnim odabirom ispitanika unutar kućanstva s namjerom osiguravanja reprezentativnosti za odraslo stanovništvo Zagreba starije od 65 godina. U istraživanje su uključena i samačka domaćinstva. U istraživanju je sudjelovalo 1 000 osoba starijih od 65 godina, od toga 38% osoba muškog spola (N=380) i 62% ženskog spola (N=620). Rezultati su pokazali da postoje razlike u doživljenim oblicima nasilnih ponašanja s obzirom na sociodemografska obilježja starijih osoba. Niži obrazovni status pokazao se značajnim kod psihičkog, materijalnog i tjelesnog nasilja. Utvrđena je povezanost između niže mirovine i doživljavanja psihičkog nasilja. Starije osobe koje su materijalno ovisne, i koje imaju djecu, značajno više su izložene psihičkom i tjelesnom nasilju. Također, stariji u dobi 75-84 godina značajno više iskazuju doživljeno materijalno nasilje. Spol ispitanika nije se pokazao značajnim, kao ni bračni status. Razmotrene su teorijske i praktične implikacije dobivenih nalaza.

UVOD

Nasilje nad starijim osobama predstavlja osobni i društveni problem koji uključuje pravni, medicinski i socijalni aspekt.

¹ Doc.dr.sc. Silvia Rusac, socijalna radnica, e-mail: srusac@pravo.hr.

Ključne riječi:

nasilje u obitelji, starije osobe, učestalost, sociodemografska obilježja.

Definiranje nasilja nad starijim osobama varira ovisno o kulturnim normama odnosa prema starijim osobama, te o socijalno – ekonomskoj – kulturalnoj podlozi određenog društva (Ajduković, 1995.). Moon i Williams (1993.) ističu utjecaje društvenog konteksta na svaki dio nasilja nad starima, od definicije i određenja pa do društvenih odgovora.

U svijetu još uvijek postoji neujednačenost definicija nasilja nad starijim osobama. Premda su se neke ranije definicije nasilja nad starijim osobama temeljile na konceptu da je počinitelj nasilja nad starijom osobom istovremeno i njegovatelj starije osobe, danas je takvo jednostrano stajalište napušteno (Dyer i Rowe, 1999.). Eastman (1988., prema Giurani i Hasan, 2000.) definirajući nasilje nad starijim osobama uzima u obzir »tjelesno, psihičko ili emocionalno zlostavljanje i nasilje odnosno kršenje temeljnih ljudskih, građanskih prava od strane osobe i/ili osoba koje imaju moć nad ovisnom osobom«. Ova definicija stariju osobu promatra kao ovisnu osobu, a što nije nužno tako. Nedostatak ove definicije očituje se i u tome što jasno ne uključuje/prepoznaje seksualno i materijalno nasilje te zanemarivanje.

Svjetska zdravstvena organizacija (WHO, 2002.) nasilje nad starijim osobama definira kao pojedinačan ili ponavljajući čin ili nedostatak odgovarajućeg postupanja, koje se događa u bilo kojem odnosu očekivanja i povjerenja, a koje uzrokuje štetu, bol, nepriliku starijoj osobi«. Ova definicija uključuje i razlikuje tjelesno, psihičko, seksualno i materijalno nasilje i zanemarivanje, te pruža suvremeni i široki okvir operacionalizacija nasilja nad starijima kao socijalnog fenomena i kao varijable u istraživanjima (Ajduković, Rusac i Ogresta, 2008.).

Uzimajući u obzir da je problematika nasilja nad starijim osobama tek prije par desetljeća prepoznata kao društveni problem, ne iznenađuje da je i teorijska konceptualizacija do nedavno bila relativno neujednačena. Ipak, za razumijevanje uzroka nasilja nad starim ljudima, kao i općenito svih oblika nasilja neovisno o kronološkoj dobi, najprikladniji je upravo ekološki model odnosa, koji uzrok nasilja promatra kroz interaktivno djelovanje većeg broja činitelja koji se mogu grupirati na nekoliko razina: individualnoj (uključuje osobine ličnosti, razvojni put pojedinca, vrijednosti, uvjerenja i sl., odnosi se na obilježja nasilnika i na obilježja članova obitelji koji trpe nasilje razini odnosa), te razini neposredne (obiteljska razina uključuje dinamiku, uloge i obrasce ponašanja) i opće društvene zajednice (uključuje gospodarske odnose, obilježja i norme lokalne zajednice, zakone i praksu pravosudnog sustava, tolerantan stav društva prema nasilju i sl.). Prednost ekološke teorije ogleda se u naglašavanju holističkog pristupa u sagledavanju individualnog slučaja i kao takva nudi koristan okvir za razumijevanje interakcija koje mogu dovesti do nepovoljnih posljedica za stariju osobu, te za razumijevanje individue i zajednice kojoj ta individua pripada. Budući da je nasilje nad starijim osobama u obitelji složen fenomen, potrebna su različita znanja objedinjena u jedan integrativni pristup. Suvremeni odgovor su teorijski modeli koji integriraju različite aspekte niza teorija.

Problem obiteljskog zlostavljanja starijih osoba povećava se u svijetu, što može biti posljedica sve više starih i vrlo starih pojedinaca u društvu i u obiteljima, porasta želje za neovisnošću s porastom obrazovanja i povećanjem stresa skrbnika u skladu s povećanjem

broja skrbnikovih uloga, ekonomskog stresa te stambenih ograničenja (Čudina–Obradović i Obradović, 2006.), ali i drugačije svijesti o problemu. Prvo veće istraživanje nasilja nad starijim osobama u obitelji provedeno je u Sjedinjenim Američkim Državama, na području Bostona, u kojem je sudjelovalo 2 020 osoba starijih od 65 godina (Pillemer i Finkelhor, 1988.). Uzorak je bio slučajan. Rezultati istraživanja pokazali su da je 3,2% osoba izloženo nasilju obitelji u posljednjih godinu dana. Oko 2% ispitanika doživjelo je tjelesno zlostavljanje, 1,1% kronično verbalno zlostavljanje i 0,4% zanemarivanje. Navedeno istraživanje nije uključivalo materijalno i seksualno nasilje. Gerijatrijsko istraživanje mentalnog zdravlja u Finskoj na reprezentativnom uzorku starijih osoba pokazalo je da 5,7% starijih je doživjelo nasilje unutar svoje obitelji u posljednjih godinu dana (Kivela i sur., 1992.; prema Fallon, 2006.).

Nadalje, na području Amsterdama provedeno je istraživanje nasilja nad starijima u obitelji na slučajnom uzorku od 1 797 osoba u dobi od 69 do 89 godina. Rezultati su pokazali da je prevalencija iznosila 5,6%, 3,2% za verbalno nasilje i 1,2% za tjelesno nasilje. Iskustvo nasilja autori su ispitali za razdoblje od posljednjih godinu dana (Comijs i sur., 1998.; Thomas, 2000., prema Payne, 2005.).

Novije istraživanje nasilja nad starijim osobama u obitelji provedeno je na području Ujedinjenog Kraljevstva (O’Keeffe i sur., 2007.). Uzorak su sačinjavale osobe starije od 66 godina koje žive u kućanstvima (N=1 784). Autori su ispitali nekoliko oblika nasilja: psihičko, tjelesno, materijalno i seksualno nasilje te zanemarivanje koje su starije osobe doživjele u posljednjih godinu dana. Nalazi su pokazali da je najčešće prisutno zanemarivanje (1,1%), slijedi materijalno (0,7%), psihičko i tjelesno nasilje je podjednako iskazano (0,4%) i seksualno nasilje koje je najrjeđe iskazani oblik nasilja (0,2%).

Polazeći od ekološkog modela, multidimenzionalnost problema iziskuje identifikaciju faktora na individualnoj, obiteljskoj i društvenoj razini koji doprinose pojavi nasilja na starima. Kada se govori o faktorima na strani starije osobe, istraživanja su pokazala da starija dob (osobito stariji od 80 godina), ženski spol, niže obrazovanje te nemogućnost skrbi o sebi, značajno povezani s povećanim rizikom od zlostavljanja (Pillemer i Finkelhor, 1988.; NCEA, 1998.; Collins, 2006). Oh i suradnici (2006.) ispitali su faktore rizika povezane s nasiljem nad starijim osobama u obitelji na uzorku od 15 230 starijih ispitanika. Nalazi su pokazali da je iskustvo doživljenog nasilja povezano s osobnim karakteristikama starijih osoba kao što su: starija dob, ženski spol, niži stupanj obrazovanja, ekonomska ovisnost, lošija kvaliteta obiteljskih odnosa te lošije tjelesno i mentalno zdravlje. Sukladne nalaze dobili su Chung i Jang (2000., prema Payne, 2005.) proučavajući registrirane slučajeve nasilja nad starijim osobama. Pokazalo se da ženski spol, dob 75 godina i više, udovištvo, suživot s odraslom djecom i unucima, narušeno zdravstveno stanje te ekonomska ovisnost starije osobe značajno koreliraju s nasiljem nad starijim osobama.

Zbog toga što je nasilje nad starima skriveno i što ga je teško ispitivati, vrlo je teško odrediti njegovu čestinu. Ipak, nasilje nad starima predstavlja društveni problem i njegove se posljedice očituju u različitim područjima društvenog života, kao što su povećani zdrav-

stveni troškovi, povećani troškovi socijalne skrbi, pravosudnog sustava itd. Karakteristično je za Hrvatsku da sustavnih praćenja položaja starijih osoba u društvu i obitelji nema. Premda su starije osobe zakonima i propisima zaštićene pa čak i pozitivno diskriminirane, u praksi prevladavaju negativne diskriminacije, zloporabe pa i materijalna iskorištavanja te nasilje prema starijim osobama (Duraković i sur., 2007.). Stoga je namjera ovog rada ostvariti uvid u izloženost starijih osoba nasilju u obitelji te dobiti prve podatke o kretanju ovog fenomena u Gradu Zagrebu.

CILJ ISTRAŽIVANJA

Ciljevi ovog istraživanja su:

1. utvrditi oblike nasilja koje starije osobe doživljavaju u obitelji
2. dobiti uvid u oblike nasilja koje starije osobe doživljavaju u obitelji s obzirom na sociodemografska obilježja starijih osoba
3. ispitati percepcije starijih osoba o prijavljivanju nasilja u njihovoj dobnoj skupini i poznavanju starije osobe s iskustvom nasilja u obitelji.

METODA

UZORAK I PRIKUPLJANJE PODATAKA

Uzorak je konstruiran kao probabilistički uzorak sa slučajnim odabirom ispitanika unutar kućanstva s namjerom osiguravanja reprezentativnosti za odraslo stanovništvo Zagreba starije od 65 godina. U istraživanje su uključena i samačka domaćinstva. Demografske karakteristike ispitanika u uzorku uspoređene su s odgovarajućim demografskim pokazateljima populacije stanovnika Zagreba starijih od 65 godina te su podaci uteženi prema tri varijable: spol, dob i obrazovanje. Slučajan odabir ispitanika i postupak utežavanja omogućuju generalizaciju dobivenih rezultata na cijelu populaciju.

U istraživanju je sudjelovalo 1 000 osoba starijih od 65 godina, od toga 38% osoba muškog spola (N=380) i 62% ženskog spola (N=620). Raspon dobi kretao se od 65 do 95 godina. S obzirom na obrazovni status većina ispitanika, njih 35,7% ima završenu srednju školu, dok završenu osnovnu školu ima 26,1% ispitanika. Višu školu/fakultet je završilo 17,2% ispitanika, dok 1,1% ispitanika ima magisterij/doktorat. Osnovnu školu nije pohađalo 2,9% ispitanika. Prema bračnom statusu, 38,1% ispitanika je u braku, a 45,2% ispitanika su udovice/udovci. Razvedeno je 7,3% ispitanika, dok 3,2% živi s partnerom/partnericom. S obzirom na roditeljski status, 83,0% ispitanika ima djecu. Prema izvoru prihoda, 96,5% (N=924) starijih osoba ostvaruje mirovinu, dok 3,5% starijih kao izvor prihoda navodi socijalnu pomoć. Visina mjesečne mirovine kreće se od min. 140,00 kn do max. 8300,00 kn, dok prosječan iznos mirovine iznosi 2465,30 kn (SD=907,150). Na pitanje kako bi opisali svoje materijalne

prilike ispitanici su odgovorili sljedeće: njih 68,6% je navelo da su materijalno neovisni, 12,4% ispitanika materijalno djelomično ovise o djeci, 9,4% je navelo da su materijalno neovisni i potpomažu djecu, 4,5% ispitanika materijalno u potpunosti ovise o djeci te 4,7% je navelo da materijalno ovise o nekom drugom.

Istraživanje »Nasilje nad starijim osobama u obitelji« financijski je podržalo Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti. Agencija Target d.o.o. provela je tijekom lipnja i srpnja 2007. godine usmeno anketno istraživanje. Prethodno je provedena edukacija anketara o nasilju nad starijima, prepoznavanju i djelovanju, specifičnostima vođenja intervju sa starijim osobama te načinu odabira ispitanika i provedbi istraživanja. Sudionici istraživanja anketirani su individualno, u svojim domovima, pri čemu je unutar pojedinog kućanstva anketirana samo jedna osoba. Na početku su istaknuti anonimnost i tajnost podataka, važnost sudjelovanja u istraživanju i svrha, te se zatražio pristanak svakog ispitanika.

INSTRUMENT

Upitnik izloženosti nasilju starijih osoba (Ajduković, Rusac i Ogresta, 2008.) sastoji se od 20 čestica koje opisuju psihičko, tjelesno, materijalno i seksualno nasilje. Za svaku česticu ispitanici su izražavali učestalost doživljenog nasilja na skali od pet stupnjeva pri čemu: 1 znači nikad, 2 znači 1-3 puta u navedenom razdoblju, 3 znači nekoliko puta godišnje, 4 znači nekoliko puta mjesečno i 5 znači svaki tjedan ili više puta tjedno. Rezultati se formiraju tako da se izvrši linearna sumacija odgovora na 8 čestica za psihičko nasilje (mogući raspon od 8 do 40 bodova), na 3 čestica za materijalno nasilje (mogući raspon rezultata od 3 do 15 bodova), za tjelesno nasilje 7 čestica (mogući raspon rezultata je od 7 do 35 bodova) i dvije čestice za seksualno nasilje (mogući raspon od 2 do 10 bodova). Koeficijent unutarnje konzistencije, Cronbachov alfa za subskalu psihičko nasilje iznosi 0,913 i ukazuje na visoku homogenost čestica, a za tjelesno nasilje iznosi 0,704. Koeficijent unutarnje konzistencije, Cronbachov alfa, za tvrdnje koje opisuju materijalno nasilje iznosi 0,153. Cronbachov koeficijent pouzdanosti subskale seksualnog nasilja nije moguće dobiti budući da nema varijabiliteta među česticama.

U istraživanju su prikupljeni i osnovni sociodemografski podaci o sudionicima koji su se odnosili na: dob, spol, bračni status, roditeljski status, obrazovni status i materijalni status ispitanika. Također su prikupljeni podaci o percepciji njihove spremnosti da nasilje prijave te osobnom poznavanju starijih zlostavljanih osoba.

REZULTATI I RASPRAVA

IZLOŽENOST STARIJIH OSOBA NASILJU U OBITELJI

Podatak o izloženosti starijih osoba različitim oblicima nasilja u obitelji pokazuje kolika je proporcija ispitanika izložena nasilju, a kolika nije. Radi se o sumiranju na dihotomnoj

varijabli u kojoj u kategoriju **izloženi** ulaze ispitanici koji su najmanje jednom doživjeli barem jedno od ponašanja navedenih u Upitniku izloženosti starijih osoba nasilju. U ovom istraživanju korišten je »stroži« kriterij prema kojem su u kategoriju **nisu doživjeli psihičko nasilje** ušli odgovori ispitanika koji su naveli da nikad nisu doživjeli, ali i oni koji su naveli da su takvo ponašanje doživjeli nekoliko puta u razdoblju od posljednjih tri do pet godina. S druge strane, kod ostalih oblika nasilja, svi ispitanici koji su odgovorili da nikad nisu doživjeli određeno ponašanje, ušli su u kategoriju *nisu doživjeli nasilje*, a svi ostali odgovori u kategoriju **doživjeli nasilje**. Time se željelo postići neizjednačavanje pojedinih nasilnih ponašanja, kao što su npr. nerazgovaranje ili udaranje.

Tablica 1.

Deskriptivne karakteristike Upitnika izloženosti starijih osoba nasilju

	Broj čestica	Ukupna M	SD	Totalni raspon
Psihičko nasilje	8	9,24	3,33	8-40
Tjelesno nasilje	7	7,04	0,47	7-15
Materijalno nasilje	3	3,03	0,30	3-8
Seksualno nasilje	2	2,00	0,13	2-6

Tablica 2.

Frekvencije odgovora na Upitniku izloženosti nasilju starijih osoba po česticama (% odgovora)

Navedite koliko puta ste doživjeli da su se članovi vaše obitelji i ukućani ponašali prema Vama na sljedeće načine u posljednjih nekoliko godina (3 do 5 godina):	Nikada	1-3 puta u navedenom razdoblju	Nekoliko puta godišnje	Nekoliko puta mjesečno	Svaki tjedan/ više puta tjedno
PSIHIČKO NASILJE					
1) Podizali glas, vikali bez razloga	75,9	14,1	7,0	2,0	0,9
2) Govorili Vam prostote, psovali	93,6	2,8	2,0	0,9	0,3
3) Nisu željeli razgovarati s Vama	83,7	10,4	4,1	0,8	0,5
4) Prijetili Vam i zastrašivali Vas	96,1	1,9	0,8	0,6	0,3
5) Okrivljavali Vas za to kako se osjećaju	91,3	4,9	2,2	0,8	0,4
6) Okrivljavali Vas kad stvari u kući krenu loše	90,7	5,9	2,0	0,7	0,4

Nastavak tablice 2.

Navedite koliko puta ste doživjeli da su se članovi vaše obitelji i ukućani ponašali prema Vama na sljedeće načine u posljednjih nekoliko godina (3 do 5 godina):	Nikada	1-3 puta u navedenom razdoblju	Nekoliko puta godišnje	Nekoliko puta mjesečno	Svaki tjedan/ više puta tjedno
7) Ismijavali i podcjenjivali Vas	95,1	2,4	1,4	0,4	0,4
8) Vrijeđali vas	92,3	3,9	2,1	0,7	0,6
MATERIJALNO NASILJE					
9) Otvarali Vašu poštu bez vašeg znanja i dopuštenja	97,9	0,8	0,7		0,3
10) Bili prisiljeni mijenjati oporuke	99,05		0,5		
11) Potpisivali dokumente umjesto vas bez vašeg znanja i dopuštenja	99,02	0,8			
TJELESNO NASILJE					
12) Udarali Vas nogom	99,5	0,5			
13) Povlačili Vas za kosu	99,5	0,5			
14) Ošamarili Vas	99,1	0,2	0,7		
15) Udarili Vas šakom	100				
16) Bacili na pod	99	0,4	0,5	0,1	
17) Davili ili gušili Vas	99,5		0,5		
18) Gađali Vas nekim predmetom	98,8	0,4	0,2		0,2
SEKSUALNO NASILJE					
19) Dirali Vas po tijelu protivno Vašoj volji	99,5	0,5			
20) Prisiljavali na spolne kontakte i odnose	100				

Frekvencije odgovora ukazuju da starije osobe najčešće doživljavaju ponašanja koja spadaju u psihičko nasilje. Tako primjerice kod čestice *Podizali glas, vikali na Vas bez razloga*, 75,9% starijih nije nikada doživjelo takvo ponašanje, dok je 14,1% starijih imalo takva iskustva u posljednjih nekoliko godina. Nadalje, 7% starijih vikanje je doživjelo nekoliko puta godišnje, a 2% nekoliko puta mjesečno. Svakodnevno vikanje od strane članova obitelji doživljava 0,9% starijih osoba.

Kod čestice *Nisu željeli razgovarati s vama* 83,7% starijih je odgovorilo da nikada nisu doživjeli takvo ponašanje, dok je 10,4% starijih doživjelo nekoliko puta u posljednjih 1 do

3 godina. Oko 4,1% starijih je doživjelo takvo ponašanje i nekoliko puta godišnje, a 0,8% i nekoliko puta mjesečno. Takvo ponašanje svakodnevno doživljava 0,5% starijih osoba.

Nadalje, starije osobe imaju iskustva s članovima obitelji koji ih okrivljavaju za to kako se osjećaju. Čak 4,9% starijih je doživjelo takvo ponašanje nekoliko puta u posljednjih par godina, a 2,2% je doživjelo nekoliko puta godišnje. Oko 0,8% starijih takva iskustva ima i do par puta mjesečno, a 0,4% svakodnevno. Vrijeđanje od strane člana obitelji svaki dan ili nekoliko puta tjedno doživjelo je 0,6% ispitanika, a 0,7% starijih ima takva iskustva i po nekoliko puta mjesečno.

Iz tablice je vidljivo da je kod čestice *Otvarali Vašu poštu bez Vašeg znanja i dopuštenja*, 97,9% starijih osoba navelo da nikada nisu doživjeli takvo ponašanje, 0,8% je doživjelo nekoliko puta u posljednjih 1 do 3 godina, a 0,7% je doživjelo nekoliko puta godišnje. Oko 0,3% starijih navelo je da takvo ponašanje od strane člana obitelji doživljava svakodnevno. Kod čestice *Bili prisiljeni mijenjati oporuke* 0,5% ispitanika je navelo da je doživjelo takvo ponašanje nekoliko puta godišnje.

Nadalje, kod tjelesnog nasilja vidljivo je da manji broj starijih osoba ima takva iskustva u svojoj obitelji. Tako je 0,5% ispitanika navelo da je doživjelo udaranje nogom od člana obitelji nekoliko puta u posljednjih tri do pet godina. U istom vremenskom razdoblju povlačenje za kosu je doživjelo 0,5% starijih osoba, a šamaranje 0,2%. Čak 0,7% starijih osoba doživjelo je šamaranje i do nekoliko puta godišnje. Bacanje na pod od strane ukućana doživjelo je 0,4% starijih osoba u posljednjih 1 do 3 godina, dok je 0,5% doživjelo i po nekoliko puta godišnje. Kod čestice *Gađali Vas nekim predmetom* 98,8% starijih je izjavilo da nikada nisu doživjeli takvo ponašanje, 0,2% je navelo da imaju takva iskustva i nekoliko puta godišnje, dok 0,2% starijih doživljava takvo ponašanje svakodnevno. Nadalje, što se tiče frekvencija odgovora na čestici *Dirali Vas po tijelu protivno Vašoj volji*, 99,5% ispitanika nikada nije doživjelo takvo ponašanje, dok je 0,5% ispitanika navelo da je doživjelo takvo ponašanje nekoliko puta u posljednjih 3 do 5 godina.

Tablica 3.

Izloženost starijih osoba različitim oblicima nasilja u obitelji

Oblici nasilja	Psihičko nasilje		Tjelesno nasilje		Materijalno nasilje		Seksualno nasilje	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Izloženi nasilju	114	11,4	10	1,0	18	1,8	1	0,1
Nisu izloženi nasilju	882	88,6	986	99,0	977	98,2	996	99,9

Rezultati ovog istraživanja pokazali su da je psihičko nasilje najčešći oblik doživljenog nasilja koje starije osobe doživljavaju u obitelji. Navedeni rezultat zapravo pokazuje da su

ponašanja koja se mogu opisati kao psihičko nasilje kulturno normativna, te da se na njih nedovoljno reagira. Tim mehanizmom u velikoj mjeri može se objasniti značajna izloženost starijih osoba psihičkom nasilju. S druge strane, rezultati su pokazali da gotovo i nema iskazanog seksualnog nasilja. Objašnjenje ovakvog nalaza može se tumačiti da seksualnog nasilja u starijoj dobi zaista nema, ali i mogućim uvjerenjima starijih žena o tome da su seksualni odnosi bračna dužnost, pa se ne percipira kao moguće nasilje. Budući da su rezultati pokazali da seksualnog nasilja zapravo nema, ono nije uključeno u daljnje analize u istraživanju. Također, treba naglasiti da iako dobiveni rezultati ne ukazuju da je ova pojava izrazito raširena, vjerojatno je tamna brojka kriminaliteta puno veća.

Od međunarodnih istraživanja britansko nacionalno istraživanje je pokazalo da su starije osobe najčešće izložene psihičkom nasilju. Naime, nalazi su pokazali da je 5% starijih verbalno zlostavljano od strane člana obitelji, 2% tjelesno zlostavljano, a 2% financijski iskorištavano (Ogg i Bennett, 1992., prema Fallon, 2006.). S druge strane, istraživanje Pillemera i Finkelhora (1988.) pokazalo je da je najučestaliji oblik nasilja među starijim osobama tjelesno zlostavljanje (2%), zatim kronična verbalna agresija (1,1%), te zanemarivanje (0,4%). Novije istraživanje nasilja nad starijim osobama provedeno je u Koreji (Oh i sur., 2006.) na uzorku od 15 230 osoba starijih od 65 godina, koje žive u zajednici. Autori su nasilje promatrali kao ukupno doživljeno nasilje i kroz pojedine oblike nasilja koje su starije osobe doživjele u posljednjih godinu dana. Rezultati su pokazali da je 4,2% starijih doživjelo emocionalno nasilje, 3,6% verbalno nasilje, a 4,1% ekonomsko nasilje. Tjelesno nasilje je doživjelo 1,9% starijih, dok je doživljeno zanemarivanje iskazalo 2,4% starijih osoba.

Rezultati korelacijske analize pokazali su da ne postoji statistički značajna povezanost između psihičkog i tjelesnog nasilja ($r=0,037$; $p>0,01$). No, rezultati su pokazali da ispitanici koji imaju veći rezultat na tjelesnom nasilju, imaju veći rezultat na materijalnom nasilju ($r=0,217$; $p<0,01$). Također, ispitanici koji imaju veći rezultat na materijalnom nasilju imaju i veće rezultate na psihičkom ($r=0,110$; $p<0,01$). Ipak, radi se o niskim razinama povezanosti. Niske korelacije mogu se objasniti malim brojem ispitanika koji ulaze u »kritične kategorije zlostavljanih«. Možemo pretpostaviti da bi s većim brojem starijih osoba izloženih tjelesnom i materijalnom nasilju, povezanost među doživljenim oblicima nasilja bila veća. Fisher i Reagan (2006.) su na kliničkom uzorku od 842 žene starije od 60 godina ispitivale opseg i učestalost kretanja različitih oblika nasilja u obitelji, te višestruko nasilje. Dobiveni rezultati pokazali su da su žene s iskustvom tjelesnog zlostavljanja istovremeno bile izložene psihičkom nasilju, osobito prijetnjama, ali i seksualnom zlostavljanju. Autorice ističu kako je psihičko nasilje gotovo uvijek u pozadini svakog drugog nasilnog ponašanja, te da je istovremena izloženost starijih osoba različitim oblicima nasilja često prisutna. Također, neka istraživanja obiteljskog nasilja koja su provedena na ženama u mlađim dobnim skupinama, pokazala su da žene koje su izložene seksualnom nasilju istovremeno doživljavaju i tjelesno nasilje (npr. Campbell i sur., 2002.).

Činjenica je da nasilje nad starima u obitelji još uvijek predstavlja osjetljivu temu. Može se pretpostaviti da je i u ovom istraživanju postojalo niz faktora (npr. strah, osjećaj krivnje, zaštita počinitelja) koji su mogli utjecati na samoiskaz ispitanika. Nasilje spada u kategoriju rijetkih događaja, te su rezultati ovog istraživanja, osim kod psihičkog nasilja, navedeno i potvrdili budući da je vjerojatnost pojavljivanja manja od 10%. Dakle, psihičko nasilje je najčešći oblik doživljenog nasilja koje starije osobe doživljavaju u obitelji.

IZLOŽENOST NASILJU U OBITELJI OBZIROM NA SOCIODEMOGRAFSKA OBILJEŽJA

Tablica 4.

Aritmetičke sredine i standardne devijacije rezultata za doživljene oblike nasilja nad starima u obitelji, te t-testovi značajnosti razlika među spolovima

	Spol	N	M	SD	t	df	p
Psihičko nasilje	M	379	9,08	3,18	-1,148	998	>0,05
	Ž	618	9,33	3,42			
Tjelesno nasilje	M	379	0,01	0,24	-1,255	998	>0,05
	Ž	618	0,05	0,57			
Materijalno nasilje	M	379	0,05	0,37	-1,154	998	>0,05
	Ž	617	0,02	0,25			

Iz tablice je vidljivo da ne postoje statistički značajne razlike u doživljenim oblicima nasilja s obzirom na spol ispitanika. Iako nisu utvrđene značajne razlike, prosječne vrijednosti kod psihičkog nasilja i kod tjelesnog nasilja više su kod žena. Zanimljivo je da su kod materijalnog nasilja, iako nema značajne razlike, prosječne vrijednosti nešto više kod muškaraca u odnosu na žene, a što slijedi uobičajene rodne uloge u kojima je muškarac nosilac prihodovnosti domaćinstva. Općenito govoreći, vrlo je malo podataka o broju muškaraca izloženih nasilju i ti podaci dosta variraju ovisno o izvoru podataka. To može biti odraz dviju okolnosti; viktimizirani muškarci se možda sami ne prijavljuju kao žrtve nasilja u obitelji zbog srama, dok se u istraživanjima koja koriste samoiskaz mogu održavati stereotipi da je nasilno ponašanje muškaraca u partnerskim odnosima normalno, a kod žena odstupajuće (Ajduković i Pavleković, 2004.). Rezultati ovog istraživanja sukladni su nalazima Pillemera i Finkelhora (1988.) koji navode da ne postoje razlike u izloženosti nasilju starijih osoba u obitelji s obzirom na sociodemografska obilježja spol i dob. Istraživanja provedena u drugim sredinama npr. u Kanadi, Nizozemskoj, Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Američkim Državama također pokazuju da nema razlika u izloženosti nasilju s obzirom na spol, kao i preliminarno istraživanje izloženosti starijih osoba nasilju u obitelji (WHO, 2002.; Ajduković, Rusac i Ogresta, 2008.).

Tablica 5.

Aritmetičke sredine i standardne devijacije rezultata za doživljene oblike nasilja nad starima u obitelji, te analize varijance značajnosti razlika među dobnim skupinama ispitanika

	Dob	N	M	SD	Min.	Max.	df	F	p
Psihičko nasilje	65-74	633	9,26	3,23	8,00	40,00	4/921	0,090	>0,05
	75-84	298	9,18	3,45	8,00	40,00			
	85 +	65	9,34	3,78	8,00	32,00			
Tjelesno nasilje	65-74	634	0,05	0,59	0,00	8,00	4/985	1,160	>0,05
	75-84	297	0,00	0,13	0,00	2,00			
	85 +	65	0,02	0,16	0,00	1,00			
Materijalno nasilje	65-74	633	0,01	0,19	0,00	4,00	4/985	3,200	<0,05
	75-84	297	0,07	0,48	0,00	5,00			
	85+	65	0,03	0,17	0,00	1,00			

Usporedba doživljenih oblika nasilja s obzirom na dob ispitanika pokazala je da nisu utvrđene statistički značajne razlike kod psihičkog nasilja ($F=0,090$; $df_1=4$, $df_2=921$; $p>0,05$) i tjelesnog nasilja ($F=1,160$; $df_1=4$, $df_2=985$; $p>0,05$). Rezultati su pokazali da postoji statistički značajna razlika kod materijalnog nasilja ($F=3,200$; $df_1=4$, $df_2=985$; $p<0,05$). Scheffeovim *post hoc* testom utvrđeno je da starije osobe u dobi od 75 do 84 značajno češće iskazuju doživljeno materijalno nasilje. Dob se u dosadašnjim međunarodnim istraživanjima nasilja pokazala značajnom kod starijih osoba u dobi iznad 80/85 godina koje su češće žrtve nasilja (Bonds, 1999.; prema Fallon, 2006.), iako neka istraživanja navode suprotno. Primjerice, temeljem dobivenih nalaza Oh i suradnici (2006.) su zaključili da su muškarci u dobi od 80 i više godina manje izloženi nasilju u usporedbi s muškarcima u mlađoj starijoj dobi.

Tablica 6.

Aritmetičke sredine i standardne devijacije rezultata za doživljene oblike nasilja nad starima u obitelji, te analize varijance značajnosti razlika među obrazovnim statusom ispitanika

	Stupanj obrazovanja	N	M	SD	Min.	Max.	F	df	p
Psihičko nasilje	Nisam pohađala/o školu	29	11,05	5,73	8,00	40,00	5,693	4/923	<0,01
	Nekoliko razreda osnovne škole	167	9,96	4,21	8,00	32,00			
	Osnovna škola	261	9,03	2,52	8,00	29,00			
	Srednja škola	355	9,19	3,44	8,00	40,00			
	Viša škola / fakultet	181	8,69	2,45	8,00	32,00			

Nastavak tablice 6.

Tjelesno nasilje	Nisam pohađala/o školu	29	0,22	1,34	0,00	5,00	5,506	4/987	<0,01
	Nekoliko razreda osnovne škole	167	0,17	0,98	0,00	5,00			
	Osnovna škola	261	0,00	0,06	0,00	2,00			
	Srednja škola	355	0,00	0,12	0,00	4,00			
	Viša škola / fakultet	181	0,00	0,07	0,00	4,00			
Materijalno nasilje	Nisam pohađala/o školu	29	0,00	0,00	0,00	4,00	4,396	4/986	<0,01
	Nekoliko razreda osnovne škole	166	0,12	0,53	0,00	5,00			
	Osnovna škola	261	0,01	0,12	0,00	4,00			
	Srednja škola	355	0,03	0,33	00,00	5,00			
	Viša škola / fakultet	181	0,00	0,00	,00	5,00			

Analiza doživljenih oblika nasilja s obzirom na obrazovni status starijih osoba dala je zanimljive rezultate. Naime, rezultati su pokazali da postoji statistički značajna razlika u doživljenim oblicima nasilja s obzirom na obrazovni status ispitanika. Značajne razlike su utvrđene kod psihičkog nasilja ($F=5,693$; $df_1=4$, $df_2=923$; $p<0,01$). Scheffeovim *post hoc* testom utvrđeno je da razlike među skupinama dostižu statističku značajnost između starijih koji nisu pohađali školu i starijih osoba sa završenom osnovnom školom, s obzirom da prva skupina češće iskazuje doživljeno psihičko nasilje. Značajne razlike utvrđene su između starijih koji nisu pohađali školu i starijih osoba s višom školom/fakultetom s obzirom da je prva skupina češće izložena psihičkom nasilju. Također, razlike su se pokazale između starijih osoba koji su završili nekoliko razreda osnovne škole i starijih s višom školom/fakultetom s obzirom da prva skupina ima statističke veći rezultat. Dakle, starije osobe bez škole i starije osobe nižeg obrazovnog statusa češće su izložene psihičkom nasilnom ponašanju u obitelji.

Statistički značajne razlike s obzirom na obrazovni status starijih osoba dobivene su i kod tjelesnog nasilja ($F=5,506$; $df_1=4$, $df_2=987$; $p<0,01$). Scheffeovim *post hoc* testom utvrđeno je da stariji s nekoliko razreda osnovne škole češće iskazuju doživljeno tjelesno nasilje. Statistički značajne razlike utvrđene su između starijih s nekoliko razreda osnovne škole i starijih sa srednjom školom, te između starijih s nekoliko razreda osnovne škole i starijih s višom školom/fakultetom budući da stariji s nekoliko razreda osnovne škole iskazuju više doživljenog tjelesnog nasilnog ponašanja u odnosu na starije s većim obrazovanjem.

S. Rusac: Nasilje nad starijim osobama u obitelji na području Grada Zagreba

Statistički značajne razlike dobivene su i kod usporedbe izloženosti materijalnom nasilju s obzirom na obrazovni status starijih osoba ($F=4,396$; $df_1=4$, $df_2=986$; $p<0,05$). Scheffevim *post hoc* testom utvrđene su statistički značajne razlike između starijih osoba s nekoliko razreda osnovne škole i starijih s osnovnom školom s obzirom da starije osobe s nekoliko razreda osnovne škole iskazuju više doživljenog materijalnog nasilja. Također, statistički značajne razlike pokazale su se kod starijih osoba s nekoliko razreda osnovne škole i starijih sa srednjom školom te starijih osoba s nekoliko razreda osnovne i starijih s višom školom/fakultetom, s obzirom da stariji s nekoliko razreda osnovne škole češće iskazuju doživljeno materijalno nasilje.

U cjelini, ovi podaci upućuju na zaključak da starije osobe bez obrazovanja ili nižeg obrazovanja iskazuju više doživljenog tjelesnog i materijalnog nasilja. Nalazi su sukladni korejskom istraživanju prema kojemu su stariji bez škole češće žrtve nasilja, i to najčešće od strane sinova i snaha (Oh i sur., 2006.).

Tablica 7.

Aritmetičke sredine i standardne devijacije rezultata za doživljene oblike nasilja nad starima u obitelji, te analize varijance značajnosti razlika među bračnim statusom ispitanika

		N	M	SD	Min	Max	F	df	p
Psihičko nasilje	Nevjenčan/a	61	8,60	1,87	8,00	18,00	1,598	4/926	>0,05
	Živim s partnerom/icom	32	8,38	1,08	8,00	12,00			
	Razveden/a	73	9,00	2,81	8,00	28,00			
	Oženjen/a	379	9,46	3,07	8,00	32,00			
	Udovac/ica	451	9,23	3,82	8,00	40,00			
Tjelesno nasilje	Nevjenčan/a	61	0,00	0,00	0,00	0,00	2,253	4/990	>0,05
	Živim s partnerom/icom	32	0,23	1,18	0,00	6,00			
	Razveden/a	73	0,04	0,35	0,00	3,00			
	Oženjen/a	378	0,06	0,66	0,00	8,00			
	Udovac/ica	451	0,00	0,12	0,00	2,00			
Materijalno nasilje	Nevjenčan/a	60	0,03	0,25	0,00	0,00	,511	4/989	>0,05
	Živim s partnerom/icom	32	0,07	0,39	0,00	0,00			
	Razveden/a	73	0,01	0,10	0,00	0,00			
	Oženjen/a	381	0,04	0,38	0,00	0,00			
	Udovac/ica	450	0,02	0,25	0,00	0,00			

Analizom varijance provjerena je statistička značajnost razlika u doživljenim oblicima nasilja s obzirom na bračni status ispitanika. Utvrđeno je da razlike među skupinama ne dostižu statističku značajnost kod tjelesnog nasilja ($F=2,253$; $df_1=4$, $df_2=990$; $p>0,05$) odnosno da starije osobe iskazuju doživljeno tjelesno nasilno ponašanje neovisno o bračnom statusu. Statistički značajne razlike nisu utvrđene kod psihičkog nasilja ($F=1,598$; $df_1=4$, $df_2=926$; $p>0,05$) i materijalnog nasilja ($F=0,511$; $df_1=4$, $df_2=989$; $p>0,05$). Dakle, bračni status ispitanika nije se pokazao značajnim za izloženost nasilju starijih osoba. Nalazi su sukladni istraživanju Fisher i Reagan (2006.) prema kojem bračni status nije značajno povezan s zlostavljanjem. S druge strane, ovakvi rezultati ne potvrđuju neke dosadašnje nalaze prema kojima su osobe u braku češće izložene nasilju (Pillemer i Finkelhor, 1988.; Podnieks, 1992., prema Payne, 2005.). Nadalje, istraživanje Rennison i Randa (2003.) o nasilju nad starijim ženama, pokazalo je da rastavljene žene u dobi iznad 55 i više godina statistički značajno više iskazuju nasilje od starijih udovica.

Tablica 8.

Aritmetičke sredine i standardne devijacije rezultata za doživljene oblike nasilja nad starima u obitelji te t-testovi značajnosti razlika obzirom na roditeljski status ispitanika

	Roditeljski status	N	M	SD	T	df	P
Psihičko nasilje	Da	829	1,35	3,38	2,14	998	<0,05
	Ne	167	0,66	3,04			
Tjelesno nasilje	Da	829	0,04	0,52	2,70	998	<0,01
	Ne	167	0,00	0,00			
Materijalno nasilje	Da	828	0,03	0,29	0,460	998	>0,05
	Ne	167	0,04	0,35			

Usporedba pojavnih oblika nasilnog ponašanja s obzirom na roditeljski status ispitanika pokazala je zanimljive rezultate. Iz tablice je vidljivo da postoje statistički značajne razlike kod tjelesnog nasilja ($t=2,7$; $df=998$; $p<0,05$) i psihičkog nasilja ($t=2,14$; $df=998$; $p<0,05$) s obzirom da starije osobe koje imaju djecu ujedno iskazuju i više doživljenog tjelesnog i psihičkog nasilja. Kod materijalnog nasilja nisu utvrđene statistički značajne razlike u pojavnim oblicima nasilja obzirom na roditeljski status ($t=-0,460$; $df=998$; $p>0,05$).

Tablica 9.

Aritmetičke sredine i standardne devijacije rezultata za doživljene oblike nasilja nad starima u obitelji te analize varijance značajnosti razlika s obzirom na procjenu materijalnog statusa ispitanika

	Materijalni status	N	M	SD	Min.	Max.	F	df	p
Psihičko nasilje	Materijalno sam neovisan	682	8,99	2,73	8,00	40,00	4,050	4/921	<0,01
	Materijalno sam neovisan i potpomažem djecu	94	9,36	3,59	8,00	32,00			
	Materijalno djelomično ovisim o djeci	124	10,02	4,32	8,00	32,00			
	Materijalno potpuno ovisim o djeci	45	10,36	6,33	8,00	40,00			
	Materijalno ovisim onekom drugom	47	9,48	3,40	8,00	25,00			
Tjelesno nasilje	Materijalno sam neovisan	682	0,03	0,43	0,00	4,00	2,632	4/985	<0,05
	Materijalno sam neovisan i potpomažem djecu	94	0,04	0,46	0,00	5,00			
	Materijalno djelomično ovisim o djeci	124	0,01	0,15	0,00	5,00			
	Materijalno potpuno ovisim o djeci	45	0,26	0,26	0,00	2,00			
	Materijalno ovisim o nekom drugom	47	0,05	0,28	0,00	2,00			
Materijalno nasilje	Materijalno sam neovisan	681	0,02	0,22	0,00	5,00	1,918	4/985	>0,05
	Materijalno sam neovisan i potpomažem djecu	94	0,03	0,44	0,00	4,00			
	Materijalno djelomično ovisim o djeci	124	0,08	0,38	0,00	5,00			
	Materijalno potpuno ovisim o djeci	45	0,11	0,68	0,00	4,00			
	Materijalno ovisim o nekom drugom	47	0,04	0,22	0,00	5,00			

Usporedba izloženosti nasilju s obzirom na materijalni status starijih dala je zanimljive nalaze. Utvrđeno je da postoje statistički značajne razlike u izloženosti starijih osoba psihičkom nasilju s obzirom na njihov materijalni status ($F=4,050$; $df_1=4$, $df_2=921$; $p<0,05$). Scheffeovim *post hoc* testom utvrđena je statistički značajna razlika između starijih koji su materijalno potpuno ovisni o svojoj djeci i starijih koji su djelomično ovisni o djeci, budući da je prva skupina češće izložena psihičkom nasilju. Može se pretpostaviti da ekonomsko odnosno materijalno uzdržavanje i/ili pomaganje starije osobe u obitelji od strane djece može uzrokovati izvor pritiska i frustracije, tj. određeni stres, a što onda može rezultirati psihički nasilnim ponašanjem prema starijoj osobi.

Nadalje, statistički značajne razlike utvrđene su i kod izloženosti starijih osoba tjelesnom nasilju s obzirom na materijalni status ($F=2,632$; $df_1=4$, $df_2=985$; $p<0,05$). Scheffeovim *post hoc* testom utvrđene su statistički značajne razlike između starijih koji su materijalno potpuno ovisni o svojoj djeci i starijih koji su djelomično ovisni o djeci s obzirom da je prva skupina češće izložena tjelesnom nasilju. Nisu utvrđene statistički značajne razlike u izloženosti starijih osoba materijalnom nasilju s obzirom na materijalni status ispitanika ($F=1,918$; $df=4$, $df_2=985$; $p>0,05$).

Dakle, starije osobe koje su materijalno ovisne o svojoj djeci češće doživljavaju psihičko i tjelesno nasilje u obitelji. Dosadašnja međunarodna istraživanja potvrdila su povezanost lošijeg materijalnog statusa i doživljavanja nasilja u obitelji (Douglas, 1988., prema Oh i sur., 2006.). Nalazi su sukladni korejskom istraživanju prema kojem su niže obrazovanje i ekonomska ovisnost starijih osoba povezane s nasiljem koje starije osobe doživljavaju u obitelji. Naime, starije osobe bez obrazovanja značajno češće doživljavaju nasilje kao i starije osobe koje su ekonomski potpuno ovisne o svojoj djeci (Oh i sur. 2006.).

Korelacijska analiza pokazala je da, premda je razina povezanosti izrazito niska, ipak postoji statistička povezanost između visine mirovine i doživljenog psihičkog nasilja ($r=-,091$; $p<0,01$). Rezultati su pokazali da ispitanici s nižom mirovinom iskazuju više doživljenog psihičkog nasilnog ponašanja. Time je loša materijalna situacija detektirana kao faktor rizika za nasilje nad starijim osobama. Nalaz je sukladan drugim istraživanjima prema kojima je nizak dohodak starije osobe povezan s doživljavanjem nasilja u obitelji (npr. Mouton, 2003.; Oh i sur., 2006.).

Nepovoljan položaj starijih osoba u društvu, loš materijalni status i konačno nesenzibiliranost društva za problem nasilja nad starijim osobama, zapravo su faktori koji se mogu identificirati na razini zajednice odnosno društva, te se kao takvi mogu promatrati u kontekstu ekološkog modela koji prepoznaje rizične faktore na društvenoj razini. Za očekivati je da bi poboljšanje ekonomskog statusa starijih osoba, ali i razvijanja usluga i servisa u zajednici, moglo utjecati na smanjivanje nasilja i uopće smanjiti ovisnost o odrasloj djeci.

*PERCEPCIJE STARIJIH OSOBA O PRIJAVLJIVANJU NASILJA I
POZNAVANJU STARIJE OSOBE S ISKUSTVOM NASILJA*

Tablica 10.

Usporedba pojava oblika nasilja na Upitniku nasilja nad starim osobama s obzirom na spremnost prijavljivanja nasilja (Mann-Whitney test)

	Prijava	N	M	SD	M rang	M-W-z	p
Tjelesno nasilje	Da	542	0,007	0,0857	493,1	-0,949	0,343
	Ne	446	0,013	0,1163	496,1		
Psihičko nasilje	Da	542	0,209	0,4072	457,9	-5,687	0,000
	Ne	446	0,378	0,4856	538,9		
Materijalno nasilje	Da	542	0,012	0,1089	491,4	-1,634	0,102
	Ne	446	0,027	0,1626	498,1		

Kao što se može vidjeti iz tablice, analiza povezanosti spremnosti prijavljivanja nasilja i pojava oblika nasilja pokazala je da su oni ispitanici koji nisu spremni prijaviti psihičko nasilje značajno više njemu izloženi. Razlozi neprijavlivanja i neiskazivanja nasilja mogu biti različiti. Starije osobe-žrtve nasilja mogu osjećati sramotu i strah i ne priznavati da njihovi bližnji s njima loše postupaju; neki mogu sebe kriviti za to što im se događa; mogu biti izolirani; starija osoba može misliti da se to isto drugima ne događa; neki se boje posljedica ako otkriju svoju situaciju. Uz to je značajan čimbenik neprijavlivanja i negativan odnos društva prema starijima (WHO, 2002.; Fallon, 2006.).

Pregled literature pokazuje da starije osobe vrlo rijetko same prijavljuju nasilje (Block i Sinnott, 1979.; prema Fulmer, Gudagno i Bolton, 2004.). Sukladno navedenom, neki podaci pokazuju da je u više od 70% slučajeva nasilja nad starijim osobama u obitelji, prijavu izvršila treća osoba (Jones i sur., 1988.; Boydston i McNairn, 1997., prema Fulmer, Guadagno i Bolton, 2004.).

Tablica 11.

Usporedba rezultata na Upitniku nasilja nad starima i poznavanje neke starije osobe koja je bila izložena nasilju u svojoj obitelji

	Poznavanje osobe	N	M	SD	M rang	M-W-z	p
Tjelesno nasilje	Da	165	0,029	0,1703	516,8	-2,89	0,004
	Ne	847	0,006	0,0792	504,4		
Psihičko nasilje	Da	165	0,472	0,5008	602,7	-5,92	0,000
	Ne	847	0,249	0,4332	487,7		
Materijalno nasilje	Da	165	0,033	0,1802	513,3	-1,47	0,140
	Ne	847	0,015	0,1240	505,1		

Dodatna analiza pokazala je da stariji koji poznaju osobu izloženu nasilju u obitelji značajno više iskazuju izloženost tjelesnom i psihičkom nasilju. Ovi podaci sukladni su nalazima preliminarnog istraživanja na 303 starije osobe (Ajduković, Rusac i Ogresta, 2008.), te upućuju na život u užoj i široj okolini u kojem nasilje nije izoliran događaj već je dio supkulture obiteljskog življenja ili/i prihvaćen obrazac ponašanja prema starijima u nekoj zajednici.

U cjelini, važno je usmjeriti pažnju na preventivno djelovanje, na educiranje stručne i šire javnosti, na informiranje starijih osoba o njihovim pravima, prije svega na pravo da ne trpe nikakav oblik nasilja u obitelji, ali i na osnaživanje starijih da prijave nasilje nadležnim službama, te na adekvatnu zaštitu u slučaju nasilja.

OGRANIČENJA ISTRAŽIVANJA

Navedeni podaci temelje se na sposobnosti i spremnosti ispitanika da izvijeste o doživljenom nasilju. Metoda samoiskaza, iako može biti jedini način da se do određenih podataka dođe, ima određene nedostatke kao što su nejednako razumijevanje čestica instrumenata i iskrivljavanja odgovora uslijed socijalne poželjnosti istraživanog ponašanja. Premda su tajnost i povjerljivost osigurani, načelo anonimnosti nije s obzirom da su se podaci u istraživanju prikupljali *licem u lice*. Jedan od metodoloških nedostataka odnosi se i na upotrebu čestica koje opisuju materijalno nasilje. Naime, ne možemo u ovom istraživanju govoriti o subskali materijalnog nasilja već o česticama koje opisuje navedeni oblik nasilja, budući da niski koeficijent pouzdanosti upućuje da se ne radi o jedinstvenom konstrukt. Nezadovoljavajuća pouzdanost na ovom uzorku otežava interpretaciju rezultata i mogućnost relevantnog zaključivanja. Ne možemo u ovom istraživanju govoriti o subskali materijalnog nasilja već o česticama koje opisuje navedeni oblik nasilja, budući da niski koeficijent pouzdanosti upućuje da se ne radi o jedinstvenom konstrukt. Opravdanost korištenja navedenih čestica ogleda se u činjenici da je u preliminarnom istraživanju² subskala materijalno nasilje imala zadovoljavajuće metrijske karakteristike. Nezadovoljavajuća pouzdanost na ovom uzorku otežava interpretaciju rezultata i mogućnost relevantnog zaključivanja.

Stoga, da bi upitnik mjerio što veći raspon nasilnog materijalnog ponašanja, predlaže se proširenje upitnika uključivanjem novih čestica koje bi bile pomno odabrane u prethodnoj interakciji sa samim starijima. Budući da je zbog analiza došlo do dihotomizacije nisu i jesu doživjeli nasilje, ograničenje se ogleda u tome što se sam raspon učestalosti nije iskoristio. Svakako treba nastaviti s traženjem načina da se psihičko nasilje odredi i precizno mjeri.

Zbog niskih stopa viktimizacije važno je prilagoditi metodologiju »rijetkim događajima« budući da je vjerojatnost pojavljivanja manja od 10%. Iako je u ovom istraživanju bilo uključeno 1 000 starijih osoba, može se zaključiti da su upravo zbog relativno malog broja

² Detaljniji opis nalazi se u radu koji je ranije objavljen u Reviji za socijalnu politiku (Ajduković, Rusac i Ogresta, 2008.).

ispitanika koji su iskazali nasilje potrebni ciljani uzorci (npr. iz velikog uzorka iz populacije telefonom identificirati one koji imaju iskustvo s nasiljem, te s njima nastaviti istraživanje) ili klinički uzorci u kojima su starije osobe kod kojih je već utvrđeno da su doživjele nasilje da bi se produbilo razumijevanje i korelati iskustva nasilja. Osobito je to izraženo kod tjelesnog i seksualnog nasilja kojeg zapravo prema nalazima nema te nije korišteno u daljnjim analizama. Ovo istraživanje potvrdilo je povezanost određenih varijabli kao što su visina mirovine i doživljeno psihičko nasilje, no nije moguće utvrditi uzročno-posljedičan odnos promatranih varijabli. Korelacijski nacrt ne omogućuje donošenje uzročno-posljedičnih zaključaka između pojedinih varijabli i rizika za nasilje nad starijima. Tek longitudinalnim istraživanjima mogao bi se dati odgovor na pitanje utječe li npr. lošija funkcionalna sposobnost starijih osoba na veću izloženost nasilju.

ZAKLJUČNE NAPOMENE

Temeljem rezultata ovog istraživanja na 1 000 osoba starijih od 65 godina koje žive u kućanstvima, moguće je zaključiti da starije osobe najviše iskazuju doživljeno psihičko nasilje, zatim materijalno nasilje, pa tjelesno nasilje i najrjeđe seksualno nasilje. Iako je niska, postoji značajna povezanost između tjelesnog nasilja i materijalnog nasilja. Statistički značajna povezanost pokazala se i između materijalnog nasilja i psihičkog nasilja. Nisu utvrđene statistički značajne razlike u doživljenim oblicima nasilja s obzirom na spol i bračni status, dok su statistički značajne razlike utvrđene kod sljedećih sociodemografskih varijabli: dob, obrazovni status, roditeljski status i materijalni status. Dobiveni podaci pokazali su da su stariji koji nisu spremni prijaviti psihičko nasilje značajno više njemu izloženi.

U području znanstveno-istraživačkog rada potrebna su daljnja istraživanja pojavnosti nasilja u gradskim i ruralnim sredinama, obilježja starijih koji ga doživljavaju i obilježja počinitelja, zatim istraživanja faktora rizika i zaštite za pojedine oblike nasilja u obitelji radi spoznavanja specifičnih uzroka nasilnog ponašanja, ali i mehanizama koji olakšavaju suočavanje s doživljenim nasiljem. Kao problem zajednice i društva ono zahtijeva istraživanja ne samo faktora rizika na strani žrtve i počinitelja, već istraživanja koja će zahvatiti strukturne uzroke pojave i održanja nasilja nad starijima u obitelji (siromaštvo, neobrazovanost, izostanak društvenog odgovora na nasilje nad starijim osobama i sl.).

U cjelini, rezultati su pokazali da se nasilje nad starijima događa i da je ono prisutno u našem društvu. Radi se ne samo o osobnom već i društvenom problemu koji može utjecati na kvalitetu života starijih ljudi. Stoga je važno sustavno uvoditi mjere socijalne politike koje će biti usmjerene na poboljšanje mjera socijalne, zdravstvene, psihosocijalne i pravne skrbi s ciljem povećanja kvalitete života starijih i smanjivanje njihove marginalizacije i viktimizacije. Također valja uvesti preventivne i savjetovališne programe, te proširiti mrežu usluga i pomoći koju starija osoba i obitelj mogu dobiti u lokalnoj zajednici ili širem socijalnom okruženju. Nužno je pratiti učinke mjera socijalne, zdravstvene, psihosocijalne i pravne skrbi starijih

osoba na povećanje kvalitete života starijih osoba i smanjivanje njihove marginalizacije i viktimizacije.

LITERATURA:

1. Ajduković, M. (1995). Društvena skrb o starijim osobama: Izazov 21. stoljeća. **Starost i starenje - izazov današnjice**. Zbornik radova. Zagreb: Ministarstvo rada i socijalne skrbi, 97-102.
2. Ajduković, M. & Pavleković, G. (2004). **Nasilje nad ženom u obitelji**. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
3. Ajduković, M., Rusac, S. & Ogresta, J. (2008). Izloženost starijih osoba nasilju u obitelji. **Revija za socijalnu politiku**, 15 (1), 3-22.
4. Campbell, J., Snow Jones, A., Dienemann, J., Kub, J., Schollenberger, J., O'Campo, P., Carlson Gielen, A. & Wynne, C. (2002). Intimate partner violence and physical health consequences. **Archives of Internal Medicine**, 162, 1157-1163.
5. Collins, K.A. (2006). Elder maltreatment. A review. **Archives of Pathology & Laboratory Medicine**, 130, 1290 – 1296.
6. Čudina - Obradović, M. & Obradović, J. (2006). **Psihologija braka i obitelji**. Zagreb: Golden Marketing.
7. Duraković, Z. (2007). **Gerijatrija - Medicina starije dobi**. Zagreb: C.T.-Poslovne informacije, d.o.o.
8. Dyer, C. & Rowe, J. (1999). Elder abuse. **Trauma**, 1, 163-169.
9. Fallon, P. (2006). **Elder abuse and/or neglect**. Wellington: Centre for Social Research and Evaluation, Ministry of Social Development.
10. Fisher, B. S. & Reagan, S. L. (2006). The extent and frequency of abuse in the lives of older women and their relationship with health outcomes. **The Gerontologist**, 46 (2), 200-209.
11. Fulmer, T., Guadagno, L. & Bolton, M. M. (2004). Elder mistreatment in women. **Journal of Obstetric, Gynecologic and Neonatal Nursing**, 33 (5), 657-663.
12. Giurani, F. & Hasan, M. (2000). Abuse in elderly people: the Granny Battering revisited. **Archives of Gerontology and Geriatrics**, 31: 215-220.
13. Moon, A. & Williams, O. (1993). Perceptions of elder abuse and help-seeking patterns among African American, Caucasian American, and Korean-American elderly women. **The Gerontologist**, 3, 386-395.
14. NCEA (1998). **National elder abuse incidence study**. National Centre on Elder Abuse. Preuzeto s: <http://www.elderabusecenter.org/pdf/publication/FinalStatistics>.
15. Oh, J., Kim, H. S., Martins, D. & Kim, H. (2006). A study of elder abuse in Korea. **International Journal of Nursing Studies**, 43, 203-214.

16. O'Keefe, M., Hills, A., Doyle, M., McCreadie, C., Scholes, S., Constantine, R., Tinker, A., Manthrope, J., Biggs, S. & Erens, B. (2007). **UK study of abuse and neglect of older people. Prevalence survey report.** London: National Centre for Social Research, King's College.
17. Payne, B. K. (2005). **Crime and elder abuse: An integrated perspective.** Springfield, Illinois: Charles C Thomas.
18. Pillemer, K. & Finkelhor, D. (1988). The prevalence of elder abuse: A random sample survey. **The Gerontologist**, 28 (1), 51-57.
19. Rennison, C. & Rand, M. R. (2003). Nonlethal intimate partner violence against woman. **Violence Against Woman**, 9 (12), 1417-1428.
20. WHO (2002). **The Toronto declaration on the global prevention of elder abuse.** Geneva: World Health Organization.

Silvia Rusac

Faculty of Law, University of Zagreb

Department of Social Work

VIOLENCE TOWARD THE ELDERLY IN THE FAMILY IN THE CITY OF ZAGREB

SUMMARY

The aim of the research was to explore the forms of violence experienced by the elderly within the family in view of their sociodemographic features. The sample was constructed as a probabilistic one, with an accidental choice of respondents within households, with the aim of securing its representativeness for the elderly population of the city of Zagreb aged over 65. The research included solitary households as well. The participants were 1 000 elderly aged over 65, out of which 38% male (N=380) and 62% female (N=620) respondents. The results show the differences in experienced forms of violent behaviour depending on sociodemographic features of the elderly. Low educational status is revealed to be significant in psychological, financial and physical violence. A correlation between a lower pension and experienced psychological abuse has also been revealed. The elderly who are financially dependant and who have children are significantly more likely to be exposed to psychological and physical violence. Furthermore, the elderly aged 75-84 significantly more frequently report experienced financial abuse. Neither the participant's sex nor their marital status was found to have a significant influence. In the end, theoretical and practical implications of the obtained results are analyzed.

Key words: family abuse, elderly, prevalence, sociodemographic features.